

Глуховська М. С.,
завідувач підготовчого відділення
Харківської державної академії фізичної культури

ДЕРИВАТИ ІННОВАЦІЙ АСОЦІАТИВНО-ПОРІВНЯЛЬНОЇ МОТИВАЦІЇ ЛОКАТИВНОСТІ ПРОСТОРОВОЇ ЛОКАЦІЇ

Анотація. У статті розглянуто словотвірні інновації просторової локації, які виникають за допомогою різних способів словотворення асоціативно-порівняльної локативності в українській мові. Проаналізовано локативи дериватів просторової локації та виокремлено різновиди. Охарактеризовано елементи творення дериватів локативності інновацій. Виявлено деривати та моделі українських новостворів-іменників просторової локації, зумовлених асоціативно-порівняльною мотивованістю. Описано їх різновиди.

Ключові слова: інновація, дериват, локатив, асоціативно-порівняльна мотивація.

Нині в українській лінгвістиці питання виникнення інновацій та їх функціонування у мові є актуальним. Поява нових явищ суспільного, політичного, культурного життя суспільства є підґрунтям для виникнення інновацій у мові. Ставши частиною мови, інновація зазнає перебудови і бере на себе виконання інших завдань, ніж у мовленні. Проблемам української неології присвячують свої праці такі мовознавці, як: К.Г. Городенська, Н.Ф. Клименко, Є.А. Карпіловська, Л.П. Кислюк, І.І. Ковалик, В.П. Олексенко, М.Г. Сенів, О.О. Тараненко та інші. Будь-яка словотвірна інновація є елементом мовлення і вживається в ньому. Проблеми словесних асоціацій, процесів мотивації новотвору в спілкуванні людей залишаються все ще не досить вивченими.

Актуальність нашого дослідження зумовлена необхідністю глибшого розгляду питання дериватів інноваційних локативів асоціативно-порівняльної мотивації, утворених різними способами словотвору.

Метою дослідження є встановлення структурно-семантичних особливостей інноваційних локативів, що мають в основі асоціативно-порівняльну мотивацію. Мета роботи передбачає необхідність вирішення завдань: 1) виокремити засоби словотворення у творенні локативів асоціативно-порівняльної мотивації просторової локації; 2) виділити деривати різних моделей просторової локації; 3) охарактеризувати інноваційні локативи із асоціативно-порівняльною мотивацією просторової локації.

Об'єктом нашої роботи є інноваційні локативи сучасної української мови, відповідно, предметом вивчення – деривати інновацій асоціативно-порівняльної мотивації локативності просторової локації.

За найзагальнішим значенням досліджуваних дериватів ми виділяємо дві великі їхні групи-підкатегорії: деривати зі значенням *просторової локації* і деривати зі значенням *часової локації*. У нашій статті ми будемо розглядати деривати зі значенням просторової локації.

Загальна суть таких дериватів (як і загальномовних дериватів локативності) зводиться до двох складників базового семантичного речення: означуване й означення. На думку

К.Г. Городенської, один із компонентів групи означення зазнає акцентування, і як наслідок, саме він стає основою кореня посталоного деривата; словотворчі засоби, а саме суфікси, приєднуючись до кореня, виконують функцію означуваного компонента, який збігається із семантико-синтаксичною функцією утвореного деривата в реченні [1, с. 28]. У зв'язку з цим загальна формула значення всіх таких локативів має такий вигляд: *місце (простір), пов'язаний із чимось чи кимось*. Унаочненням таких процесів є, наприклад, інноваційні деривати *Алабамщина* і *Бульбостан*. Ці деривати прозоро вказують на те, що згортання сталося саме із семантикою елементарного речення *подія пов'язана з територією навколо Алабами і територія, пов'язана з бульбою (картоплею)*; локативну функцію в цих словах відповідно виконують форманти *-щин(а)* і *-стан* зі значенням 'територія': *Сіпалася від сміху вже вся країна, а не лише Алабамщина*¹ (ПіК, 18/03, с. 46) і *Сьогодні дізнаємось, який з регіонів Росії претендує на звання Бульбостану, тобто славиться вирощуванням картоплі* (Канал 24: Весті Кремля, 06.05.16).

Аналіз контекстів творення й використання нових дериватів-локативів із асоціативно-порівняльною мотивацією робить можливим виділення в цій словотвірній підкатегорії різновидів. Помітними серед них є деривати на позначення країн, населених пунктів, територій, приміщень, установ/організацій.

Деривати-назви країн мають найрізноманітніший вияв мотивації і різні засоби й способи їхнього творення.

Особливості мотиваційних основ. За належністю до певної номінативної групи мотиваційні основи таких дериватів можна розділити на кілька різних за продуктивністю типів.

1. Основи власних назв осіб: а) прізвища колишніх чи діючих (сучасних) політичних діячів (*Кім Ір Сен* → *Кімірсенія*, *Кучма* → *Кучмостан*, *Ердоган* → *Ердоганостан*) чи відомих діячів інших галузей (*Цукерберг* → *Цукерляндія*, *Кадиров* → *Кадиростан*), б) основи власних назв історичних осіб (*Ганді* → *Ганділяндія*, *Махно* → *Махновія*, *Орвелл* → *Орвеллостан*).

Такі імена-твірні основи, як правило, використано як привід до творення нової назви – фактично ж вони стали уособленням позитивних чи негативних рис, дій, надбань та інше самих носіїв власних імен. Ось чому і словотвірне значення таких дериватів також матиме переносний характер. Отож, з одного боку, фактично такі назви ніби є синонімами до загальновідомої, офіційної назви тієї чи тієї країни. З іншого боку, такі назви є своєрідним часовим обмежувачем існування країни – через указівку на особу-правителя країни. Зрештою, така назва позначає особливості країни не загалом, а країну в час правління особи, названої твірною основою.

Для підтвердження зазначеної специфіки і порівняння подасмо деякі приклади.

Вони знайдуть причину вручити мені квиток в один кінець до Ганділяндії (т/с Теорія великого вибуху). Твірна основа *Ганді* – це прізвище політичного діяча Індії часів отримання нею

¹ Тут і далі зберігаємо правопис із великої чи малої літери відповідно до оригіналу.

незалежності і полишення її британською владою, зазначені часи відзначалися суцільною розрухою, масовим зубожінням людності, постійними міжетнічними і міжрелігійними сутичками.

Я розумію, що українці живуть в резервації, яку в народі називають “*Кучмостаном*” ... (УС, 10/02, с. 11). Ідеться про Україну років правління президента Л. Кучми, яке відзначалося зародженням і засиллям олігархічних форм суспільного життя, зосередженням багатств у небагатьох наближених до нього осіб, різким розшаруванням українського суспільства на багатих і бідних (недарма цього президента вважають батьком української олігархії). Такий стан підтверджує і низка відповідних новотворів того періоду: *кучматейт*, *кучмак/кучмек/кучміст*, *кучманізм*, *кучмізм*, *кучмократ*, *кучмократівський*, *кучмократія*, *кучмоліз*, *кучмоноїд*, *кучмономіка*, *кучмономенклатурник* (подаємо за: Словотворчість незалежної України. 1991–2011, с. 244–246).

Частково подібні процеси відбулися під час творення деривата Орвеллостан: Гуляй, червона бісова душа, і не забувай, що москаліки – одна з базових причин того, що мила вашому серцю Північна Корея перетворилася на *Орвеллостан* на чолі з династією вмирущих Кімів (ФВ: Б. Стасюк, 16.06.14).

Як і в попередніх прикладах, прізвище-твірною основа використана як привід для творення нової назви країни, відповідно, словотвірне значення новотвору має таку формулу: ‘країна, пов’язана з Д. Орвеллом’. Проте англійський письменник не мав жодного відношення до Північної Кореї, яку позначає новий дериват. Його зв’язок із названою країною є опосередкованим: він, мабуть, чи не найкраще зрозумів і в політичній алегорії «Колгосп тварин», у романі-антиутопії “1984” описав сутність тоталітарної держави, реалістично відобразивши й саме тоталітарне суспільство. Дякуючи цьому, тепер будь-яку тоталітарну країну (не тільки Північну Корею) можна називати Орвеллостаном.

Крім того, у такому контексті *Орвеллостан*, як інша назва Північної Кореї, є синонімом до деривата *Кімерсенія*, утвореного за тією ж моделлю, що й *Кучмостан* – ‘правитель → країна’: *Такого приниження, як у рідному районі, я ще не зустрічав у своєму житті... Суцільний район Кімерсенія* (ФВ: Ю. Ворошилов, 31.05.15).

До попередніх зовні й модельно подібний дериват *Цукерляндія*: *Президент Цукерберг країни Цукерляндії* (ФВ: О. Подола, 17.05.14). Відповідно, й словотвірне значення його має подібну до попередніх формулу: *країна, пов’язана з Цукербергом*. Проте, на відміну від попередніх, у цьому дериваті асоціації і порівняння пов’язані не з прізвищем-мотиватором, а з другою частиною деривата -*ляндія*: Фейсбук як винахід-творіння Цукерберга асоційовано з країною, прирівняно до неї.

2. Другу групу твірних основ становлять основи загальних назв із різним значенням: а) позначають осіб – такі основи можуть називати осіб за найрізноманітнішими ознаками: за національною належністю (*кацап* → *Кацапстан*, *росіянин* → *Росіянія*), за особистими рисами (*самодур* → *Самодурія*, *буруз* → *Бурузія*, *лох* → *Лохляндія*), за належністю до угруповань (*банда* → *Бандустан*, *тітушка* → *Тітушкістан*, *укроп* → *Укропія*); б) основи назв тварин і рослин (*груздь* → *Груздія*, *баобаб* → *Баобабія*, *антилопа* → *Антилопія*); в) одиничними прикладами представлено локативи з основами слів на позначення предметів (*каструля* → *Каструляндія*), закладів (*кофішоп* → *Кофішопія*); єдиним прикладом втілено локатив із

дієслівною твірною основою (*брехати* → *Брехляндія* ‘країна, у якій брешуть’), проте в цьому разі можлива й інша мотивація: *брехня* → *Брехляндія* ‘країна, пов’язана з брехнею’; один дериват є унаочненням прийменниково-іменникової мотивації: *за москалями* → *Замоскалля*.

На відміну від попередньої групи назв країн, у цій групі мотиваційні зв’язки інші: в основу мотивації для називання країни взято видільний референт, на основі порівняння його значущості й поширення з іншими атрибутами цей референт визнано своєрідною маркою, брендом, візитною карткою називаної країни. Лише частина з таких дериватів може прямо вказувати на прототип країни: *кофішоп* – Нідерланди з їхньою вільною торгівлею конопель і продуктів із них; *тітушки* – Україна часів Єрмайдану (збірна назва найманців, часто люмпенізованих кримінальних елементів, спортсменів, що їх використовувала влада для фізичної участі в масових сутичках, у провокаціях проти демонстрантів, опозиції та ін.).

Інші твірні основи потребують ресемантизації, пояснення через прямі значення використаних твірних основ і ширшого контексту використання. Таким, зокрема, є дериват *Каструляндія*, в якому без будь-яких труднощів можна виділити твірну основу *кастрюль*’, проте асоціативність її значення утруднює розуміння самого деривата і потребує пояснень через контекст творення і використання: *Лалаландія: Давайте ініціюємо переназвати сусідню країну на лалаландію* (ФВ: Українська мова, 05.07.14) – ідеться про приспів *ла-ла-ла-ла* відомої «пікантної» пісеньки-речівки українських футбольних уболівальників (фанів), присвяченої В. Путіну.

3. Ця група дериватів щодо мотиваційних основ знаходиться між першою і другою, має подібність до обох. З одного боку, як і в першій групі, мотиваційними основами цих дериватів є основи власних назв, а саме основи власних назв установ, організацій. З іншого боку, мотиваційно ці деривати подібні до другої групи – явище, що позначено твірною основою, є ніби узагальнюючим символом, означником суті всієї країни. Утіленням такої специфіки є такі словотвірні пари: *ФСБ ‘Федеральна служба безпеки’* → *ФСБрія*, *Верховна Рада ‘найвищий законодавчий орган країни’* → *Радагаскар*, *Кремль ‘місце знаходження найвищих керівних органів країни’* → *Кремльєнд*).

Проаналізувавши деривати інновацій локативів простої локації із асоціативно-порівняльною мотивацією, ми можемо зробити висновки, що серед зазначених інновацій виділяються локативи-назви країн і міст; назви, що утворилися, переважно – замітники нейтральних існуючих назв міст, країн, установ, рідше – позначають вигадані локації; твірними основами виступають основи слів, аббревіатури; приєднувані словотворчі засоби, у супереч їхнім традиційним можливостям сполучатися з тією чи тією твірною основою, своєму значенню, виявляють нові валентні можливості і приєднуються до нових основ; унаслідок таких змін встановлюються нові семантичні зв’язки між словотворчими засобами – виступають синонімічними заміниками один одного; під час словотворення більшості дериватів-локативів помітними є морфологічні особливості: варіативність єднальних голосних, утинання твірних основ, варіативність суфіксів, непослідовність використання різних форм одного і того ж словотворчого засобу. Перспективою подальшого дослідження є вивчення дериватів інновацій асоціативно-порівняльної мотивації локативності часової локації.

Література:

1. Городенська К.Г. Проблема виділення словотвірних категорій (на матеріалі іменника). Мовознавство. 1994. № 6. С. 22–28.
2. Городенська К.Г. Структура складних іменників у контексті семантичного синтаксису. Мовознавство. 1988. № 3. С. 27–34.
3. Клименко Н.Ф. Словотворча структура і семантика складних слів у сучасній українській мові. К.: Наук. думка, 1984. 251 с.
4. Нелюба А. Явища економії в словотвірній номінації української мови: монографія. Х., 2007. 302 с.
5. Олексенко В.П. Словотвірні категорії іменника: монографія. Херсон: Айлант, 2005. 336 с.
6. Селіванова О. Прецедентна мотивація номінативних одиниць (на матеріалі української мови). Наукові праці проф. Селіванової О.О. URL: <http://selivanova.net/ru/publications/>
7. Сенів М.Г. Засоби вираження локативності у класичних мовах. Лінгвістичні студії: зб. наук. пр. Вип. 4. Донецьк: ДонДУ, 1998. С. 12–24.

Глуховская М. С. Дериваты инноваций ассоциативно-сравнительной мотивации локативности пространственной локации

Аннотация. В статье рассмотрены словообразовательные инновации пространственной локации, которые возникают с помощью различных способов словообразования ассоциативно-сравнительной локативности в украинском

языке. Проанализированы локативы дериватов пространственной локации и выделены разновидности. Охарактеризованы элементы созидания дериватов локативности инноваций. Выявлены дериваты и модели украинских новообразований-существительных пространственной локации, обусловленные ассоциативно-сравнительной мотивированностью. Описаны их разновидности.

Ключевые слова: инновация, дериват, локатив, ассоциативно-сравнительная мотивация.

Hlukhovska M. Derivatives of innovations of associative-comparative motivation of the spatial location locality

Summary. The article deals with the word-building innovations of diatopical location that formed by different ways of word-formation of associative-comparative locativeness in the Ukrainian language. Locations of derivatives of diatopical location and varieties are analyzed and emphasized. Some elements of the creation of derivatives of innovation locality are characterized. Derivatives and models of innovative nouns in the Ukrainian language of spatial location, determined by associative and comparative motivation are discovered. Their varieties are described.

Key words: innovation, derivative, locative, associative-comparative motivation.